

Autonomian ajan alkupuolen taloushistoriaa

Maare Paloheimo: Business Life in Pursuit of Economic and Political Advantages in Early Nineteenth-Century Finland. Jyväskylä Studies in Humanities 195. Jyväskylän yliopisto 2012. 257 s.

Maare Paloheimo tarkastelee väitöskirjassaan sitä, miten talouselämän toimijat ajoivat taloudellisia ja poliittisia etujaan Suomessa vuosina 1810–1850. Hän perustelee tutkimusteemaansa sillä, että 1800-luvun alun taloudellisten toimijoiden mahdollisuus vaikuttaa hallintokoneiston talouspoliittisiin ratkaisuihin ja taloudellisia kysymyksiä koskevaan päätöksentekoprosessiin yleensä on jäänyt tutkimuksessa vähälle huomiolle. Tähän arvioon on syytä yhtyä.

Autonomian ajan (1809–1917) loppupuoleen on historian tutkimuksessa kiinnitetty enemmän huomiota kuin sen alkupuoleen. Valtiollis-poliittisen historian tutkimuksessa säännöllistä valtiopäivätoimintaa edeltävät vuosikymmenet on nähty jopa kuolleen aikana, jolloin ei kuulunut muuta kuin ”virkamieskoneiston hiljaista ratiinaa”, kuten Yrjö Jahnsson väitöskirjassaan vuonna 1907 kirjisti.

Mutta myös taloushistorian alalla Suomen autonomian aikaa koskevan tutkimuksen painopiste on ollut ajanjakson jälkipuoliskossa. Aleksanteri II:n valtaannousua

(1855) seurannut vuosikymmen oli kiistatta talouspoliittinen murroskausi Suomessa: käänne ”merkantilismista liberalismiin”, lainatakse- ni Jukka Kekkosen vuonna 1987 ilmestyneen väitöskirjan otsikko. Vaikka taloushistoriallisen tutkimuksen näkökulma on laajentunut perinteisestä liberalistishenkisten reformien korostuksesta taloudellisen kasvu- ja muutosprosessin analysointiin, painopiste on – paradoksaalista kyllä – pysynyt autonomian ajan jälkipuoliskossa. Tähän on vaikuttanut tilastojen saatavuus ja se, että taloudellinen kasvu ja teollistuminen selvästi vauhdittuivat 1800-luvun puolivälin jälkeen. Keskittäessään katseensa 1800-luvun alkupuoliskoon Paloheimo on siis tehnyt tutkimustilanteen kannalta hyvin perustellun valinnan.

Tekijä tarkastelee taloudellisten toimijoiden anomuksia ja valituksia keskeisenä formaalina vaikuttamiskanavana aikana, jolloin poliittinen edustuslaitos eli säätyvaltiopäivät eivät kokoontuneet Suomessa. Hän on anomus- ja valitusdiarien avulla tutkinut, miten laajasti taloudelliset toimijat käyttivät tätä kanavaa pyrkiessään vaikuttamaan hallintokoneiston päätöksiin hankkiakseen itselleen etuja. Paloheimo liittyy tutkimuksensa paitsi Suomen taloushistoriaan myös alamaisten ja hallitsijan välistä kommunikaatiota ja vuorovaikutusta koskevaan eurooppalaiseen tutkimusperinteeseen sekä pohjoismaiseen keskusvallan ja paikallisyhteisön vuorovaikutuksen tutkimustraditioon.

Tutkimuksen peruslähteaineiston muodostaa Senaatin talousosaston anomusdiari. Sieltä tekijä on poiminut viiden vuoden välein eli yhdeksältä poikkileikkaukselta (1810–1850) yhteensä 871 anomus- tai valitustapausta, jotka liittyivät taloudellisiin kysymyksiin ja liike-elämän intresseihin, mikä oli 13 prosenttia kaikista anomus- ja valituskirjelmistä. Vuosittain

otosjoukon koko vaihteli 48:sta 161:een ja osuus 9:stä 18 prosenttiin.

Paloheimo analysoi anomus- ja valitus aineistoaan luokittelemalla sitä anojien ja asioiden mukaan sekä alueellisesti. Toimijoiden pääryhmät ovat kauppa, teollisuus, käsityöläiset ja muut. Lisäksi tekijä ottaa erityistarkastelun kohteeksi naiset ja ulkomaalaiset.

Aineiston vahvuutena on sen yhdenmukaisuus ja selkeys. Sen suurin heikkous on rajallinen todistusvoima, mistä tekijä on varsin tietoinen. Diaarit eivät kerro, miten anomuksiin on suhtauduttu ja miten suhtautuminen on vuosikymmenten kuluessa muuttunut. Tätä puutetta tekijä on kompensoinut erilaisilla tapaustutkimuksilla. Ne tuovat kyllä esitykseen yksityiskohtaisuutta, mutta lukijan on mahdotonta arvioida esiteltujen tapausten edustavuutta.

Tutkimuksen empiiriset johtopäätökset osoittavat selviä eroja edellä mainitun neljän ryhmän eli kaupan, privilegioituihin tuotantolaitosten, käsityöelinkeinojen ja muiden alojen välillä. Eroja oli ensinnäkin anomusten ja valitusten suhteellisissa osuuksissa. Kaupanalla yli puolet (55 %) ja käsityössä peräti 70 prosenttia tapauksista oli valituksia. Teollisen toiminnan ja muiden toimialojen tilanne oli päinvastainen: anomuksia oli huomattavasti enemmän kuin valituksia. Tekijän selitys on, että kauppaan ja käsityöhön liittyneet anomusasiat voitiin pitkälti ratkaista paikallis- tai läänintasolla. Näin ollen kaupanalan toimijat ja käsityöläiselinkeinojen harjoittajat enemmän valittivat ylemmille viranomaisille alemman portaan tekemistä päätöksistä. Suurin osa valitusasioista olikin joko maistraatin tai maaherran, sittemmin kuvernöörin päätöksistä tehtyjä valituksia. Tuotantolaitoksiin ja erikoislupia vaativiin aloihin liittyvät anomukset toimitettiin suoraan hallinnon ylimmälle tasolle.

Valtaosa anomuksista ja valituksista oli yksittäisten taloudellisten toimijoiden lähettämiä, ja ne koskivat useimmiten toimijoiden omia liiketoimia ja harvemmin talouspoliittisia periaatekysymyksiä. Kollektiivisia anomuksia ja valituksia oli runsas viidennes aineistosta. Mainitusta neljästä ryhmästä kauppiat turvautuivat eniten kollektiivisiin anomuksiin (niiden lähempi tutkimus olisikin kiinnostava jatkoaihe). Alueellinen jakauma ei ole yllättävä, sillä eteläisen Suomen tiheimmin asutut seudut olivat parhaiten edustettuna. Tampereen aliedustus, joka johtunee – kuten tekijä toteaa – kaupungin vapaa-kaupunkistatuksesta, olisi tarjonnut mahdollisuuden eräänlaiseen luonnolliseen koeesetelmaan.

Aineiston rajoitus on se, ettemme tiedä miten anomuksiin suhtauduttiin ja miten suhtautuminen muuttui. Tutkimuksesta käy esimerkiksi ilmi, että kaikkiaan 18 prosenttia anomuksista ja valituksista koski porvarioikeuksia ja että porvaristo pyrki ajamaan omia monopoliensa. Sen sijaan ei käy ilmi, muuttuiko päättäjien kanta näihin anomuksiin ja valituksiin. Kuten tekijä toteaa, porvarioikeuksien suhteen ensisijaista päätösvaltaa käytti kaupunkihallinto, joten senaatin käsittelyyn päätyivät vasta valitukset. Näin ollen valitusten määrästä on vaikeaa tehdä johtopäätöksiä siitä, miten porvarioikeuksien saaminen oikein muuttui kyseisenä ajanjaksona.

Maare Paloheimon tutkimus osoittaa, että talouselämän edustajat käyttivät 1800-luvun alkupuolella anomuksia ja valituksia aktiivisesti hyväkseen yrkiessään vaikuttamaan ylipiiriin päätösten tekijöihin taloudellisissa kysymyksissä. Taloudellisen eliitin ohella myös vähäisemmät taloustoimijat saivat anomusten ja valitusten avulla mahdollisuuden puolustaa omia etujaan. Lisäksi tekijän analysoiman kahden talouskysymyksiä käsitelleen komitean – 1810-luvun

alun kauppa- ja tullikomitean sekä 1840-luvun metsälakikomitean – tarkastelu havainnollistaa suhtautumista talouspolitiikan kiistakysymyksiin. Tarkastelun kohteena on erityisesti rauta- ja sahateollisuuden kiistanalainen suhde. Tekijä toteaa, että sekä anomusinstituution että komiteoiden kautta voitiin joko kritisoida tai puolustaa vallitsevaa taloudellista järjestelmää. Suhtautuminen riippui tietenkin toimijan omasta asemasta ja tilanteesta.

Tutkimus perustuu selkeään empiiriseen aineistoon, se on loogisesti rakennettu ja sujuvasti kirjoitettu. Tutkimuksen taloushistoriallisteoreettinen käsitteistö on melko ohut, minkä vuoksi johtopäätökset jäävät paljolti empiiristen tulosten yhteenvedoksi. Perehtyminen taloushistoriallisiin keskusteluihin, joissa on pohdittu esimerkiksi merkantilismin olemusta (mm. tulkinnat merkantilismista *rent-seeking*-taloutena), olisivat voineet olla tässä suhteessa hyödyksi.

Maare Paloheimon väitöskirja tuo valoa niukasti tutkittuun ilmiöön. Ajanjaksoa vuodesta 1810 vuoteen 1850 on kuvattu paljolti negaation kautta. Se on nähty muuttumattomuuden kautena, vastakohtana 1800-luvun jälkipuoliskon muutoksille; merkantilismin kautena vastakohtana liberalismille; byrokratian kulta-aikana vastakohtana valtiopäivävetoiselle 1800-luvun jälkipuoliskolle. Paloheimon tutkimus osoittaa, että näistä yksinkertaistuksista on viimeistään nyt syytä luopua.

– SAKARI HEIKKINEN